

PAPER DETAILS

TITLE: ANA VATANINA DÖNMEYİ BEKLEYEN RUHLAR

AUTHORS: Kamil Ali Giynas

PAGES: 32-40

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4359511>

ANA VATANINA DÖNMEYİ BEKLEYEN RUHLAR

Kamil Ali GIYNAŞ*

Özet

Mesnevî hem Doğu hem de Batı edebiyatında derin izler bırakmış, insan ruhunun yolculuğunu anlatan evrensel bir eserdir. Mevlânâ, aşk, bilgi, hakikat ve ahlak kavramlarını ele alırken okuyucuyu manevi bir yolculuğa çıkarır. Eserde kullanılan semboller ve hikâyeler, insanın nefsini terbiye etmesi, hakikate ulaşması ve Allah'a olan aşkını derinleştirme için rehberlik eder. Yüzyıllardır rehber bir metin niteliğinde olan *Mesnevî*, birçok şarih tarafından şerh edilmiş, içerdiği mesajların herkes tarafından anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu makale, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin en önemli eserlerinden biri olan *Mesnevî*'nin dördüncü beyti üzerine odaklanmaktadır. Eserin genel ruhunu yansıtan bu beyit, Mevlânâ'nın ilahi aşk ve insanın kendine dönüş yolculuğu üzerine görüşlerini derinlemesine ele almaktadır. Bu çalışmada, beytin klasik *Mesnevî* şerhlerinde nasıl yorumlandığı, nasıl analiz edildiği ve hangi tasavvufi kavramlarla ilişkilendirildiği ele alınmaktadır. Son olarak da literatürdeki çalışmalar ve yorumlar incelenerek genel bir değerlendirme yapılarak beytin Mevlânâ'nın tasavvufi dünya görüşündeki önemi ortaya konmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, *Mesnevî*, Şerh.

SOULS WAITING TO RETURN TO THEIR HOMELAND

Abstract

The Masnavi is a universal work that has left deep traces in both Eastern and Western literature, depicting the journey of the human soul. While dealing with the concepts of love, knowledge, truth and morality, Rumi invites the reader to a spiritual journey. The symbols and stories used in the work guide people to discipline their souls, reach the truth and deepen their love for Allah. The Masnavi, which has been a guiding text for centuries, has been annotated by many commentators, and efforts have been made to ensure that the messages it contains are understood by everyone. This article focuses on the fourth couplet of the Masnavi, one of the most important works of Rumi Celaleddin-i Rumi. Reflecting the general spirit of the work, this couplet deeply examines Rumi's views on divine love and the journey of man's return to himself. This study examines how the couplet is interpreted and analyzed in classical Sufi commentaries, and which Sufi concepts it is associated with. Finally, by examining the studies and comments in the literature, a general evaluation is made and the importance of the couplet in Rumi's Sufi worldview is revealed.

Keywords: Mevlâna, Masnavi, commentary.

* Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: kaginyas@gmail.com ORCID: 0000-0001-5872-2899

Gönderilme Tarihi: 12 Kasım 2024

Kabul Tarihi: 3 Aralık 2024

Yayınlanma Tarihi: 17 Aralık 2024

Giriş

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin 13. yüzyılda kaleme aldığı *Mesnevî*, altı ciltten oluşan ve yaklaşık 26 bin beyit içeren hacimli, klasik eserdir. Farsça yazılan bu eser hem şekil hem de muhteva bakımından sadece Doğu edebiyatının değil tüm dünya edebiyatının da en önemli klasiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. *Mesnevî* “mana denizi” olarak da adlandırılmış ve içerdiği hikâyeler, alegoriler ve metaforlarla tasavvuf düşüncesini sistematik bir şekilde ele almıştır. *Mesnevî*'nin en önemli özelliklerinden biri, derin tasavvufi hakikatleri gündelik hayattan alınan örnekler ve hikâyelerle anlatmasıdır. Eserin ilk on sekiz beyti tüm *Mesnevî*'nin özeti niteliğindedir ve "vahdet-i vücûd" düşüncesinin poetik bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Eser, Eflâkî'nin (1995: II/326) “Âriflerin Menkıbeleri” adlı eserinde belirtildiği üzere, Hüsameddin Çelebi'nin isteği üzerine ortaya çıkmış ve yaklaşık on beş yıllık bir süreçte tamamlanmıştır. Bu anıtsal eser, yüzyıllar boyunca farklı dillere tercüme edilmiş ve üzerine onlarca şerh yazılmıştır.

Mesnevî, tasavvufi düşüncenin zirve noktalarından biri olarak kabul edilir. Eserin ilk beyitlerinden itibaren Mevlânâ, okuyucuyu insanın içsel yolculuğuna ve bu yolda karşılaşacağı zorluklara hazırlar. *Mesnevî*'nin 4. beyti de bu yolculuğun başlangıç noktalarından biridir ve insana “aşk” ile “benlik” arasındaki ilişkiyi sorgulamasını öğütler:

Her kesî k'û dûr mand ezas-ı hîş

Bâz cûyed rûzgâr-ı vasl-ı hîş

“Asıl yurdundan uzak düşen biri,

Kavuşma zamanını bekler geri.” (Avşar, 2017:23)

Mesnevî Şerhlerinde Dördüncü Beyit Hakkındaki Değerlendirmeler

Hacı Pîri (ö. 1588) beyti şöyle izah etmiştir: “İnsan zümresi gerçekte bu görünen bedenden değil ruhani bir cevherden ve rabbani bir latifeden ibarettir. İnsan bu ten kafesinde giriftar olmadan ruhlar âleminde bir tavus gibi dolaşırdı. O kuş kurbiyet âleminde iken kavuşmanın mutluluğundan Hz. Allah’a yakın olmanın kadrini bilmez ve anlamazdı. Allah Teâlâ onu vuslatın değerini anlasın ve asıl vatanına dönmeyi istesin diye ayrılık derdine müptela eyledi.” (Yıldız Er, 2018: 45-54). Şarih insanın ayrılık derdiyle pişip olgunlaştıktan sonra asıl vatanına dönmek istediğini belirtmektedir.

Mesnevî'nin Anadolu coğrafyasındaki ilk tam Türkçe şerhinde Şem'î (ö. 1602-03) beyti “Her bir kimse ki kendinin asıl ve vatanından ayrı kaldı, kendinin kavuşma zamanını tekrar ister. Elbette herkesin bir mürşide mürit olup onun irşadı ve yardımıyla asıl vatanına kavuşmayı talep etmesi gereklidir. Aksi hâlde cehennemin en aşağı tabakasında kalır.” (Dağlar, 2009: 220) şeklinde şerh etmiştir. Şarih, vatanından ayrı kalan kimsenin bir mürşit yardımıyla oraya dönmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

İsmail Rûsûhî-yi Ankaravî (ö. 1631-32) beyti “Her şol kimse ki kendü aslından dūr kaldı vatanından mehcûr oldı girü rûzgâr-ı vaslını taleb ider.” (Tanyıldız, 2010: 215) şeklinde tercüme etmiştir. Ruhlar âlemini “neyistân” olarak nitelendiren şârih, oradan dünyaya inmeyi ve yeniden oraya “urûc”u seyr ü sülûk yolculuğu olarak ifade eder. Ankaravî’ye göre bu dünyaya gelen her insan asıl âleminden uzak olduğunun farkında değildir, öbür âleme gittiğinde de bu hakikatten nasibi olmaz. Ama kişi kâmil bir şeyhe intisap edip içini tezkiyeyle meşgul olur, masivadan uzaklaşırsa ehadiyet tecellisine mazhar olur, içi aydınlanır, kendi hakiki aslını bulur, rabbini tanır ve onunla aşinalık kurar. İşte Hz. Mevlânâ’nın aslından uzak kalan kişi tekrar kavuşma zamanını ister dediği kişiler bunlardır (Tanyıldız, 2010: 215-217). İsmail Rûsûhî, sadece bir Mevlevî şeyhi olmaktan ziyade kendi döneminde de çok eser kaleme almış velûd müelliflerden birisidir. Mesnevî şerhini de ilmi bir titizlikle kaleme alan Ankaravî, Hazret-i Şârih olarak bilinir (Yalap, 2023).

Şârih beytin tercümesinden sonra konunun anlaşılabilmesi için bir mukaddimenin zorunlu olduğunu beyan eder. Ankaravî’ye göre zat-ı ehadiyetin türlü türlü şekilleri vardır ve bunlara nisbet-i esma denilmektedir. İlâhi ilimde var olan hakikatler, ayan-ı sabitedir. Ayan-ı sabite ise ilâhi isimlerle adlandırılır. Buradaki esmadan murad söylenilen isim değildir. Cenab-ı Hakk’ın bir sıfatla zuhuru bir isim tabir edilir. İnsan, yaratılışı gereği Allah’ın bütün isimlerini kendinde toplamıştır. Dolayısıyla gah asi, gah, itaatkâr, gah yakın ve gah da uzak olur. Şârihe göre, başlangıç ile bitişin hükmü ve her birinin diğerine değişmesi hükmünce insanın neyistân-ı ayandan inişi ve yine oraya dönüşü, küre olduğu farz edilen bir daire olarak tabir edilir. Beyitteki mertebe-i insandan neyistan-ı ayan, ve asl-ı hîş dediği dünyaya iki tür seyr vardır: mecburi ve gayr-ı mecburi. Nefsin yaratılış niteliklerine uyan ve alem-i aslına teveccüh etmeyen kulun ölümle alem-i aslına gitmesi ızdırari bir seyirdir. İhtiyari olan seyr ise insanın bütün hayvani, nebati ve sıfat-ı unsuriyeden kurtulup batını tecelli-yi ehadiyetle nurlandıktan sonra kendi asl-ı hakikatini bulur ve böylelikle Rabb’ini de bilir (Tanyıldız, 2010).

Ebussuûd El-Kayserî (ö.?) de “Her kimse ki asıl vatanından uzak olur, yine orayı ve oradaki akrabalarını ister.” şeklinde tercüme ettikten sonra “hîş”in birinci mısırda “kendi”, ikinci mısırda “akraba” anlamına geldiğini söyler (Koçoğlu, 2014: 74).

Sabûhî Ahmed Dede beyti (öl. 1647) “Her kimse ki kendi aslından uzak kaldı, geri talep eyler kendinin kavuşma zamanını.” (Algül, 2007: 45) şeklinde tercüme etmiştir. Beytin şerhinde ise müellif şu kanaattedir: “Yani her ruhun mertebe-i ayân-ı sabitede bulunduğu yer kendinin aslıdır. Bu mertebeden ayrı düştü ve ruhlar âlemi onun kadim vatanıdır. O yüce vatandan bu alçak toprağa düşüp müptela oldu. Her ruh o mertebeye geri dönmeyi talep eder. İnsaniyet mertebesinden ehadiyet mertebesine talip olmaya “seyr-i urûcî” ve “seyr-i ilallâh” derler. (İnsanın) o âlemden inişi isteğiyle olmamıştır; ama yükselmesi isteğiyle olmalıdır. Allahü teala bütün ruhları güzel cisim elbisesiyle şereflendirip ruhlar âlemine getirdi. Sonra (o ruhlar) cesede büründüler. Ruhlar âleminden dünyaya

gelinceye dek kaç âlem seyreylediyse hepsini sülûkunda müşahede edip geldikleri yol üzere sefer eyleyip asıl vatana dönmeye çalışmaları gereklidir. Yani kâmil bir mürşidin hizmetine girip onun talimi ile tarikate girip nefsi tezkiye içini tasfiye ederek hayvani sıfatlardan kurtulup kalp evini masiva nakışlarından temizledikçe içi Allah'ın nuruyla aydınlanır ve aslını ve hakikatini anlar. Çünkü ruhu temiz âleminden alçak dünyaya ilim tahsili ve amel için gönderdiler. İlk önce ilim öğrenip onunla kendi mahiyetini ve hakikatini bilir, sonra marifetullah ilmini tahsil eder. Sonra asıl vatanına döner. Onun hamlığı bu seferde olgunlaşır.” (Algül, 2007: 45) şeklinde yapmıştır. Sabûhî Ahmed Dede ile Ankaravî'nin şerhlerindeki insanın âlemdeki seyrine dair yorumları benzerlik göstermektedir.

Ağa-zâde Mehmed Dede (ö. 1652)'nin dördüncü beyti şerhi şöyledir: “Her şol kimse ki, aslından ırak kaldı, rûzgâr-ı vuslatı giru diler. ‘Âlem-i gurbetde karâr idemez. Eyle olsa ‘âkile lâzımdur. ‘Âlem-i lâhûtdan ayrıldığını fıkır idüp kendüyi diyâr-ı gurbetde mülâhaza eyleye.” (Duru, 2003: 13).

Şifâyî (ö.1673) bahse konu beyti “Her kimse ki o kendü aslından ırak düşe girü kendü vaslı rûzgârın ister yani ol kimse ki âlem-i melekûtdan ayrıldığını bile elbette o âlemi ister ve ol âlemün insiyâbına mübâşeret ider (Özdemir, 2016:86)” şeklinde yorumlamıştır.

Bursevî (ö. 1725) beyti “Kendi aslından uzak ve hicrette kalan, gurbet ve ayrılık aşınası olan herkes, yeniden vuslata ermeyi ve safa halini ister. Geçen demleri de hatırlardan çıkarmaz” (Bursevî, 2012:33) şeklinde tercüme etmiştir. Ona göre “asl” denilen, ney’e göre neyistan; insana göre “ehadiyet” (birlik) mertebesidir. “Rûzgâr” zaman manasınadır ve Arapçada gece ve gündüzden ibarettir. Beyitte zikredilen rûzgâr ile, gece ve gündüzün olmadığı âlemdeki birleşme anı kastedilmiştir. İnsan, kendini asliyetine doğru çeken tabîi bir yöneliş ile yaratılmıştır. Yani meyil içinde olmak insani hususiyettir; ancak özlerinde bedbahtlık ve eşkıyalık bulunanlar bozuk halleri sebebiyle unutkanlığa düşer ve asliyetlerini hatırlamaktan uzak kalırlar. Asliyete meyil ve hatırlamak bahsinde insanlar üç kısma ayrılmışlardır. Birinci kısımda bazı kemale ermişler vardır ki onların vücutlarında varlığı zorunlu ve evvelden beri var olan hükümler olabilirlik ve sonradan olan hükümlerden önce gelir. Ayrıca vakte bağlı ve geçici sebepler ile önlerini kesici engellerden dahi korunmuş ve uzak tutulmuşlardır. Kendi istekleriyle geriye dönme fitratı içinde olan bu kimseler yol yakın iken asli vatana dönmüş olduklarından hem başlangıç ve hem de nihayette rızıklanmışlardır. Karargahları kalp makamı olan bu taife ezeli ve ebedi olarak huzur içindedir. Kalp şimdiki zamana ait cennettir cennette ise zikir yoktur. Zikir, gafleti uzaklaştırmak için olduğundan gafletin varlığını gerektirir ki dolayısıyla gaflet olmayan yerde uzaklaştırma gayreti ve zikir olmaz, belki saf bir huzur olur. Asliyete meyil ve hatırlamak bahsinin ikinci kısmında bazı faziletli şahıslar vardır ki zatlarında toplu halde bulunan kemalatın ortaya çıkması çalışma ve öğrenmeye bağlıdır. Vücut derdine deva olan şeyde gece ve gündüz gayret ederek zaman rûzgârıyla maksatlarına ulaşırlar. Bunlar başlangıçta mahrum, ancak nihayette rızıklanmışlardır. Üçüncü kısımda ise yitip gitmiş nefislerine imkân ve çokluğun

hükümleri tamamıyla galebe ettiğinden “ircîî-dön” hükmünden mahrum olmuşlar ve birlik zorunluluğu yönüne yol bulamayıp vücut berzahında kalmışlar vardır bunlar her şeyi unutmuş olanlardır. Hakka dönmüş ve şüpheden arınmış nefisler dahi manevî aydınlanma bakımından üç kısma ayrılır. İlk kısımda cismani veya ruhani hiç kimsenin sohbetine muhtaç olmamış ve vasıtasız biçimde hakkın terbiye ettikleri vardır. Bunlar üveysi meşreptirler ve toprağı altın yapan mürşit dairesi içindedir. İkinci kısımda ruhani sohbet vasıtasıyla irşat olanlar vardır. Bunların meşrepleri işraki olup sayıları azdır, zira ruhi letafet ve kuvvetli istidat gerekir. Son kısımda ise cismani sohbet vasıtasıyla irşat olanlar vardır ki bunlar çok sayıdadır. Nihayet kendilerinde cepsiz ve sohbet etsiz fetih ve müşahede meydana gelenler vardır ki bunların çoğu hallerini hazmedemeyip delilik şerbetini içmişler ve divanelik zincirine geçmişlerdir. Her halükârda Hakk'ın bizzat veya vasıta ile kuvvetlendirmesi ve yardımı lazımdır aksi halde netice ya dinden çıkma ve kafirlik veya delilik olur. (Bursevî, 2012:33-36).

Murad Molla'nın (ö. 1848) dördüncü beyit hakkındaki yorumu ise şöyledir: “Bu beyt-i serîfe su'âl-i mukaddere cevâbdır. Su'âl-i mukadder şöyle takdîr olunur ki insân-ı kâmilin vatan-ı aslîsinden cüdâlığı sebebiyle bu ‘âlemde bu kadar âh u enîni vardır. Âyâ vatan hubbu anı yine vatanına ‘avdet ettirmek ister mi? Cevâb buyururlar ki: Her kimse ki kendi aslından dûr oldu, geri kendi vaslının zamânını ister. Ya'nî zamân-ı vaslına tâlib olur. İnsân-ı kâmil dahi ‘âlem-i dirînesinin talibidir. Bâ-husûs ki bu ‘âlemde vîrânede baykuşlar miyânına düşmüş doğan gibidir (Öksüz, 2008:107).

Bağdatlı Abdülaziz Âsım (ö. 1888) da “Bütün mevcudatta Allah'ın güzel isimlerinin tecelli ettiğini, insanın da bu tecellinin yansıdığı bir varlık olduğunu, dolayısıyla oradan gelip yine oraya gideceğini” (Özdemir, 2017: 376) söyler.

Abidin Paşa'ya (ö. 1906) göre de insanoğlunun aslı ruhaniyet alemidir. Dünya ise imtihan yeridir. Dünya, insanın geçici olarak kalacağı bir hapis yeridir, bir zindandır. Bununla beraber hapis yeri ve yokluk mahalli olan dünyada bile bir kimsenin şehrinden veya vatanından uzak kalıp hicrana düştüğünü, dönüş ve vuslatı nasıl arzu ettiğini herkes bilir. Arif-i billah'ın öncelikle kendi aslı vatanı bilmiş olduğu alem-i ruhaniyet'i her şeyden çok arzu edeceği ve daima orayı arayacağı açıktır. Fakat dünyada geçici kalması emredildiği için yazılan eceli gelinceye kadar zaruri olarak dünyada kalır. Düşeceği her türlü cefaya göstereceği sabır ve rızadan sevinç duyar, mutlu olur. İnsan bu yokluk yolunda hayat sürdürükçe ibadet ve meşguliyette bulunmaya mecburdur. Bu manevî bir mecburiyettir. Kederlere tahammül edemeyip nefislerini telef edenler ruhaniyet aleminde acıklı bir şekilde cezalandırılacaktır (Abidin Paşa, 2007: 19).

Konuk (ö. 1938) beyti şu şekilde şerh etmiştir: “Bütün bu dünya aleminin suretleri, Hakk'ın vücûd-ı hakîkîsi denizinin dalgalanmasından hasıl olan köpüklerdir. Bu köpükler yine o vücûd-ı hakîkî denizinde mahvolurlar. İnsan-ı kâmilde bu asl-ı hakîkîye ulaşmak iştîyakı zahirdir. İnsan-ı nâkısta ise bu iştîyak bâtındır. İnsan-ı kâmil bu dünyanın suretiyle eğlenemez ve zevk edemez. İnsan-ı

nâkıs ise bu iştiyak-ı batınîsini tatmin için zevk edeceğim ve eğleneceğim diye çırpınıp durur fakat neticede her şeyden bıkar. Sebebini idrak edemediği bir zevksizlik ve ızdırap içinde yaşar. Hz. Pîr Fîhi Mâ Fih'in 27. faslında da şöyle buyururlar: İnsan görmediği ve işitmediği ve anlamadığı şeyin talip ve aşıkıdır ve gece gündüz onu arar durur. Ben görmediğinin bendesiyim. Herkes anladıkları ve gördükleri şeyden usanmışlardır ve kaçıcıdırlar (Konuk, 2011:75-76)".

Rızaeddin Remzi (ö.?) beyti "Her kimse ki kendi aslından uzak düşmüştür. Vuslâtı zamanını tekrar arar." (Demirel, 2005: 320) şeklinde tercüme etmiştir. Şarih beytin şerhini: "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz." (Kasas, 28/88) âyet-i kerimesi mûcibince makâm aksâ-yı ric'at olan menzil-i vech-i İlâhîdir. Şu hâlde herkesin asl-ı hakîkîsi vechullah yânî menzil-i Cemâldir. Bu menzilden dûr kalan yani menzil-i Celâle nüzûl eden herkesin ân-ı vuslâtı temâşâ-yı Cemâli tekrar arayacağına şüphe yoktur. İnsân-ı kâmil ki 'âlem-i cemâlden menzil-i celâle, makâm-ı vuslât ve ehâdiyetten mahall-i firkat-ı kesrete hasbe'l-irşâd nüzûl etmiştir. Dâimâ kendi ric'at ve vuslât menziline arar. Çünkü kendi aslını aramak ve ric'at iştiyâkında bulunmamak için aslının ve menzil-i ric'atın ne ve neresi olduğunu bilen onu behemehâl arar. İnsâna en sevgili olan şey kendi özüdür. Demek ki herkes en ziyâde kendi kendini sever. Kendi kendini sevmek kendi nefsinin sevmek değildir, çünkü nefsinin sevmek arzûsunu ya'nî yiyip içmek gibi ef'âli sevmektir. Rûhunu sevmek, ruhun arzûsunu yani 'âbidlik ve hâmidlik gibi sıfat sevmektir. Kendi kendini sevmek ise zâtını yani vech-i hakîkîyi sevmektir. İşte bu sırrı bilmiş ve "men 'arafe" dersihânesinde tahsîl görmüş olanlar kendi kendine vâsıl oldukları zamânı ararlar." (Demirel, 2005: 620-621) şeklinde yapmıştır.

Koner, (ö. 1957) dördüncü beyti şu şekilde şerh etmiştir: "Aslından ayrılarak kesafet âlemine inen ruh, bu hayvani ve unsurî sıfattan kurtularak tekrar aslına dönmeyi daima ister. İşte insan-ı kâmil de denizine nispetle bir köpükten ibaret olan bu suret âleminde bir an evvel kurtularak o ummana karışmaya hasret çekmektedir. Çünkü bu âlemden onu hiçbir şey tatmin etmez. Hatta nakıs olan insanlar bile boş şeylerle uğraşarak kendilerini avutuyorlar gibi görünürlerse de onlar da yine ızdırap içindedir. Çünkü benliğimizin derinliklerinde derece derece aslında sevgi ateşi yanmaktadır (Koner, 2005: 5).

Hüseyin Top beyti şöyle izah etmektedir: "İnsanoğlunun içinde doğup büyüdüğü gelişip serpildiği, hayat bulup mutlu olduğu anavatanına özlem duyması doğaldır. Buna sıra hasreti bu özleme sıra sızısı denir. Allah katında, o sonsuz huzur ve mutluluk kaynağının huzurunda geçen asıl hayatından koparılıp zahmet ve meşakkatten ibaret olan dünya hayatına düşen insan, o güzellikler baharında geçen ezeldaki hayatın, oradaki ilahi sırların ve sihirli güzelliklerin mutlu günlerini özler, arar durur. İnsan kendini bu imtihan ve ızdırap dünyasında el gibi yabancı ve gurbetçi görür de Mecnun'un Leyla'sını aradığı gibi o zevk üstüne zevkle yaşanan vuslat günlerinin özlemiyle yanar tutuşur. Allah'ın varlığını, birliğini, sonsuz kudretini gönlünün derinliklerinde hisseden insan belli bir ölçüde aradığını bulmuş, vuslata kavuşmuştur. Bu duyguyu yakalayan ve yaşayan insan

mevcut her şeyin o yüce kudretin eseri olduğunu idrak eder, onlara merhamet nazarıyla bakar ve gördüğü her şeyde Allah'ın sonsuz kudretini temaşa eder ki bu da bir nevi elest bezmindeki güzelliklerin dünyada yaşanması, vuslatın yeryüzüne inmesi keyfiyetidir. Ve insan sürekli olarak bu keyfiyetin arayışı içerisinde hasret çekip durmaktadır (Top, 2011: 41).

Dördüncü Beytin Şerhlerinin Genel Değerlendirilmesi

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevi adlı eseri, tasavvufun temel kavramlarını, insanın içsel yolculuğunu ve varoluşsal arayışlarını anlatan derin bir metindir. Eserin ilk beyitlerinden itibaren insanın özüne olan yolculuğu vurgulanır. Bu bağlamda, dördüncü beyit, insanın özlem ve ayrılıkla yaşadığı manevi yolculuğu ele alır ve tasavvufî düşüncede ayrılık-aşk temaları üzerinden yorumlanır.

Yukarıda görüşleri açıklanan şarihlerin de ittifakla üzerinde durdukları gibi insan, ilahi bir nurun yansıması olarak Allah'ın tüm esmalarını kendinde toplamış, O'nunla sonsuz ve sınırsız bir kurmasını sağlamıştır. Bu bağ ise kişinin sürekli olarak aslı varlığa kavuşma arzusu içerisinde yaşamasına neden olur.

Dördüncü beyitte Mevlânâ, insanın özünden uzaklaşmasının ruhunda yarattığı ayrılık acısını ve özlem duygusunu dile getiriyor. “Her kesî k'û dûr mand ez asl-ı hîş” mısrasında “asl” kelimesi, insanın gerçek varlığına, yaratılıştaki saf ve asıl niteliğine işaret eder. İnsan, yaratılıştaki Allah'a yakın ve onun saf bir yansıması olarak yaratılmıştır. Fakat dünya hayatına adım atıp dünyevî uğraşlara daldıkça bu asıldan, yani ruhunun özünden uzaklaşır. Bu uzaklaşma, kişide bir özlem ve eksiklik hissi doğurur.

“Bâz cûyed rûzgâr-ı vasl-ı hîş” mısrasında ise, insanın içsel olarak bu kaynağa dönme, yeniden buluşma arayışına girdiği ifade edilir. Ruh, aslından uzak düştüğünde, yeniden bu aslına kavuşmak için arayışa başlar; yani hakikat, manevi huzur ve ilahi yakınlık peşine düşer. Mevlânâ bu beyitle, insanın kendini tanıması, manevi yolculuğa çıkması ve yaratıcıyla bütünleşme arzusunun fitrî olduğunu anlatır. Bu arayış, insanın yaratılışının ve varoluşunun temel bir parçasıdır ve huzura erişmenin yolu, bu özle kavuşmak için çıkılan yolculuktan geçer.

Bu beyitte Mevlânâ, insanın yaratılıştan beri içinde var olan “aşk” ve “birlik” özlemini dile getirir. Buna göre, insanın özünde bir arayış ve ayrılıktan kaynaklanan bir huzursuzluk bulunur. Mevlânâ, bu arayışı, insanın kendini bulma ve yeniden kaynağa dönme süreci olarak yorumlar.

Beyitte yer alan “asıl” ve “vuslat” kavramları tasavvufî literatürde önemli bir yere sahiptir. “Asıl” kavramı, insanın yaratılıştaki sahip olduğu ilahi özü, “vuslat” ise Allah'la kavuşmayı, simgeler. Tasavvufta ayrılık, insanın yaratılışında Allah'tan bir ayrı düşme durumu olarak kabul edilir ve vuslat ise bu eksiklikten kurtulmanın tek yolu olarak görülür. Bu kavramlar, tasavvufta insanın Allah'a duyduğu aşkla kendini gerçekleştirme sürecinin bir parçası olarak görülmektedir.

Sonuç

Mevlânâ'nın Mesnevi'sinin dördüncü beyti, sadece şiirsel değil, aynı zamanda derin bir felsefi ve tasavvufi içeriğe sahiptir. Bu beyit, insanın kendine ve Allah'a yolculuğunu ifade eden güçlü bir metafor olarak karşımıza çıkar. Klasik ve modern yorumlarda vurgulanan temalar, Mevlânâ'nın insan ruhunu ve aşkın dönüştürücü gücünü ne denli derin bir şekilde kavradığını göstermektedir. Bu bağlamda, Mevlânâ'nın öğretileri sadece mistik bir yol gösterici olmakla kalmaz, aynı zamanda bireyin kendini tanıma sürecine de ışık tutar.

Mesnevi'nin dördüncü beyti, insanın hakikatine duyduğu özlemi ve asıl yaratıcıyla buluşma arzusunu simgeler. Bu beyitte Mevlânâ'nın dile getirdiği "asıl" ve "vuslat" kavramları tasavvufta önemli bir yer tutar. İnsanın kendi benliğini bulma, içsel huzura ulaşma ve İlahi hakikatle bir olma arayışı, tasavvufi düşüncede ana temalardan biridir. Beyit, insanın kendini bulma, Allah'a ulaşma ve içsel birliği sağlama sürecini ifade eden simgesel bir anlatım içerir. Bu çalışmada, beytin klasik ve modern şerhlerde nasıl yorumlandığına ve beytin tasavvufi düşünce içindeki yerine değinilmiştir. Mevlânâ'nın ilahi aşk ve birlik düşüncesini aktarmadaki başarısı, onun tasavvuf geleneğindeki yerini bir kez daha teyit etmektedir. Mevlânâ'nın insan ruhunun derinliklerine olan bakışı, onun eserinin yalnızca tasavvuf edebiyatında değil, psikoloji ve felsefe alanlarında da yankı bulmasını sağlamıştır.

Sonsuz İlahî güçle donatılan insan, sonsuzluğu da yine bu nurla elde etmiştir. İnsanoğluna bahşedilen idrak niteliği de onun, sonsuzluk ve süflî mekân arasında sıkışmasını, bunun da içsel bir ıstıraba dönüşmesini sağlar. Hayat yolculuğunda dünyadaki sıkışmışlığında sonsuzluk iklimine özlem duyan insan için yegâne çare kendi iç dünyasına yönelerek kendini tanımaktır.

Kaynakça

- Abidin Paşa (2007). *Mesnevî Şerhi*. (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ahmed Eflâkî (1995). *Âriflerin Menkıbeleri*. (Tercüme: Tahsin Yazıcı). İstanbul: MEB Yayınları.
- Algül, A. (2007). *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve İhtiyârât-ı Sabûhî adlı eseri (1-100 varak)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Avşar, Z. (2017). *Mesnevî Mevlânâ Celaleddin Rûmî (Cilt 1)*. Kayseri: İncir Yayıncılık.

- Dağlar, A. (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Demirel, Ş. (2005). Şeyh Rızaeddin Remzi er-Rifaî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevî Şerhi. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, cilt: VI, sayı: 14 [Mevlânâ Özel Sayısı], s. 591-630.
- Duru, N. F. (2003). Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytini Şerhi. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, Temmuz-Aralık, 150-175.
- İsmail Hakkı Bursevî (2012). *Mesnevî'nin Ruhu*. (Haz. Suat Ak). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Koçoğlu, T. (2014). *Nakşî Şeyhi Ebu's-Suûd el-Kayserî Şerh-i Mesnevî*. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Koner, M. M. (2005). *Mesnevî'nin Özü C. 1-6*, Tablet Kitabevi Yayınları, Konya.
- Konuk, A. A. (2010). *Mesnevî-yi Şerîf Şerhi (C. 1)*. (Haz. Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı), İstanbul: Kitabevi.
- Öksüz, Z. (2008). *Hülasatü's-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 1-107 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Özdemir, M. (2016). *Dervîş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Özdemir, M. (2017). Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Türkçe Divan'ının Sonunda Bulunan Mensevî'nin On Sekiz Beyit Şerhi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 368-382.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rüsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Top, H. (2011). *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi (Cilt 1-12)*. Konya: Rûmî Yayınları
- Yalap, H. (2023). *İsmâîl Rüsûhî-yi Ankaravî ve Şerh-i Mesnevî*. (Avşar, Z., Özdemir, M. ve Uçar, A. (Ed.) içinde, *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri* (s. 206-228). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız Er, E. (2018). *Hacı Pîrî-İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî (1-50 varak)(inceleme-metin)*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).